

Eila Tuominen

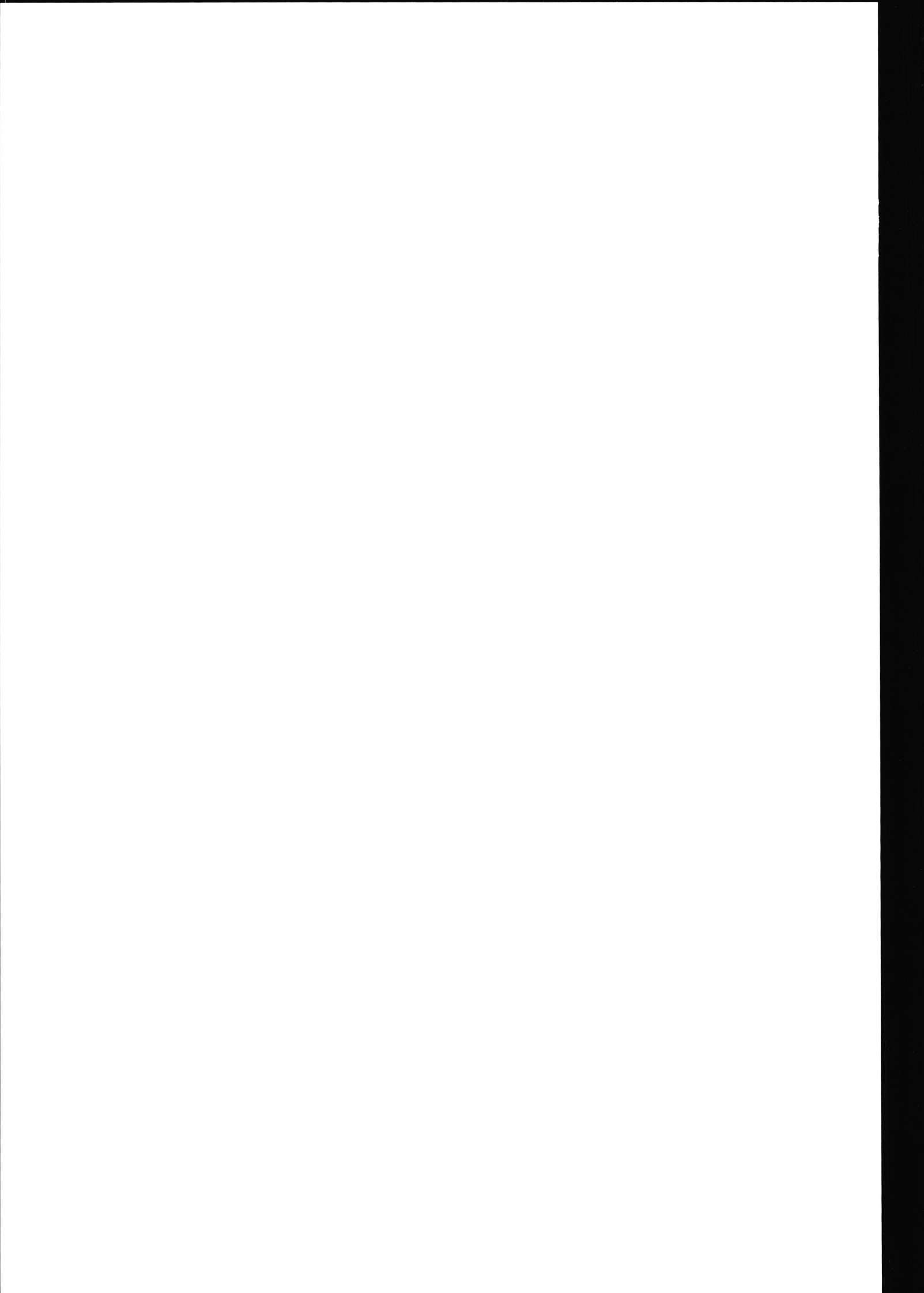
Ansiotyö alle 23-vuotiaana

Työeläkejärjestelmän työsuhdetietoihin
perustuva selvitys työssäolon kestosta
alle 23-vuotiaana

Eläketurvakeskuksen
monisteita 1999:31

m onisteita

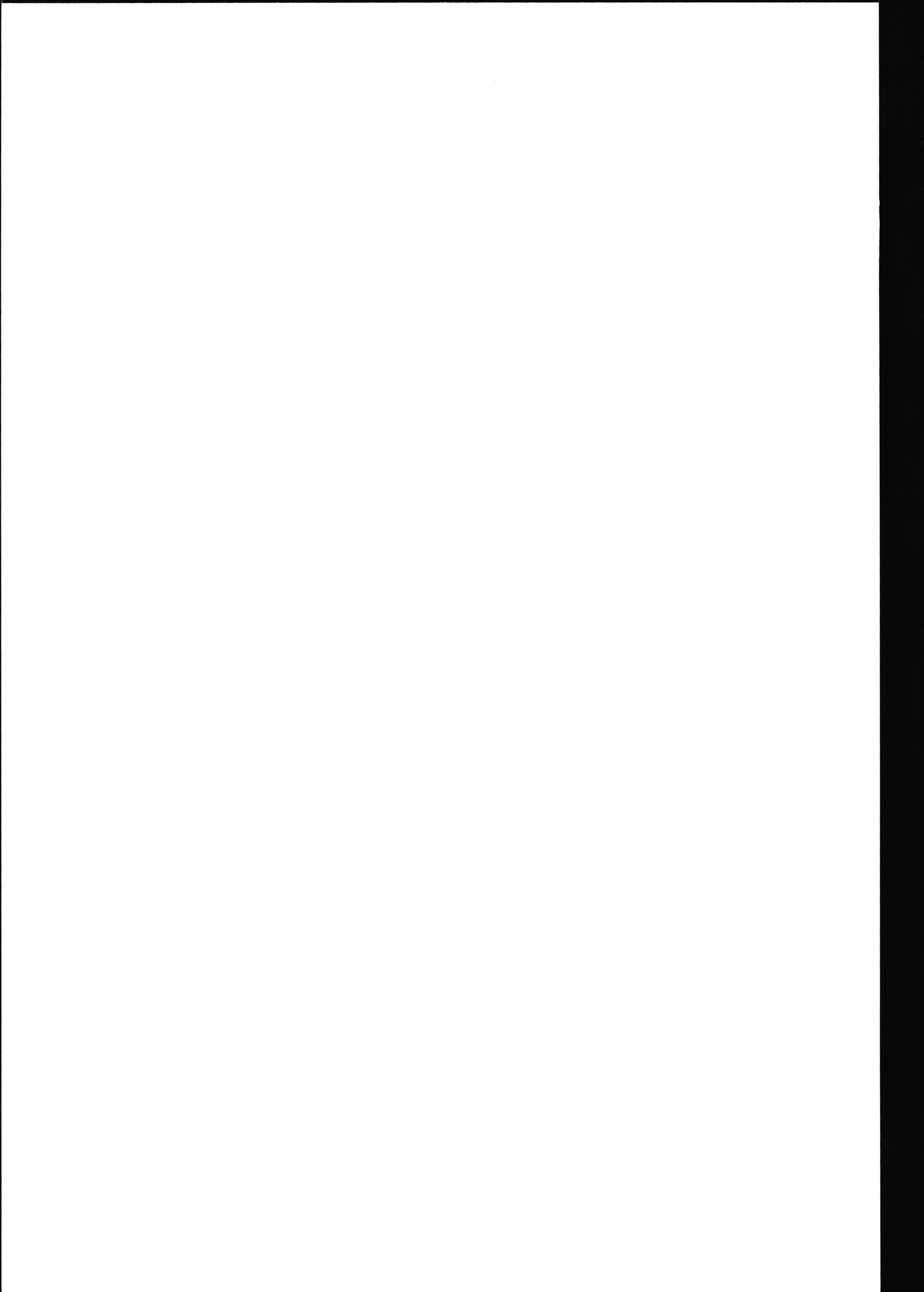
1999

Ansiotyö alle 23-vuotiaana

**Työeläkejärjestelmän työsuhdetietoihin
perustuva selvitys työssäolon kestosta
alle 23-vuotiaana**

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Aineiston kuvaus	7
3 Ansiotyö alle 23-vuotiaana	9
3.1 Työssäolo iän ja sukupuolen mukaan	9
3.2 Koulutuksen vaikutus työssäoloon	10
3.3 Yksityisen ja julkisen sektorin työ	12
3.4 Tutkimushetkellä alle 24-vuotiaat	14
4 Tiivistelmä	17
Viittaukset	20

1 JOHDANTO

Nuorten koulutukseen ja opiskeluun käyttämä aika on viime vuosikymmeninä pidentynyt sekä koulutuksen yleistymisen että keston pitenemisen vuoksi. On arvioitu, että jatkuvaluonteisen työnteon alkamisajankohta on tämän vuoksi siirtynyt elinkaarella huomattavasti myöhemmäksi. Muutoksista huolimatta tietoa koulutuksen vaikutuksista nuorten työhön osallistuvuuteen ja työelämään sijoittumiseen on vähän. Yhtenä vaikeutena muutosten tutkimisessa on todennäköisesti se, että koulutuksesta työelämään siirtymisen ajankohta on hämärtyntynyt siitä, mitä se on ollut muutama vuosikymmen sitten (Linnakangas 1999).

Nuorten koulutukseen osallistumisen ja työssä käymisen muutoksilla on luonnollisesti merkitystä koko työuralla karttuvalle eläketurvalle. Kun vanhuuseläkettä alkaa karttua 23 vuoden iästä lähtien, herää kysymys, mikä merkitys ikäraja on ollut työeläkejärjestelmän voimaantumisen alkuvuosina ja mikä merkitys sillä on nykyisin.

Elinaikaisen työuran näkökulmasta 23-vuoden ikäraja oli jokseenkin ongelmattoman työeläkejärjestelmän alkuaikoina. Pitkä koulutusaika oli nykyistä merkittävästi harvinaisempaa. Työelämään tultiin verrattain varhain, työssäolo jatkui intensiivisenä ja työnteon oletettiin kestävän 65 vuoden eläkeikään asti. Näissä olosuhteissa 60 prosentin täyden työeläkkeen kartuttaminen 40 työvuoden aikana oli odotettavissa eläkkeelle siirtymiseen mennessä. Eläkkeen karttumisen 23-vuoden alaikäraja ei ollut tavoitteen toteutumisen esteenä. Pitkään jatkunut täystyöllisyyden aika edisti osaltaan tavoitteen saavuttamista.

Täyteen työeläkkeeseen vaadittavan 40 työvuoden kartuttamista vaikeuttavat nykyisin yhtäältä nuorten pitkät koulutusajat ja toisaalta mm. uudelleen koulutuksesta ja työttömyysjaksoista johtuvat työuran katkokset myöhemmin elinkaarella. On huomattava, että täyden työeläkkeen 40 vuoden kertymäaika jonkin verran lyhentää korotettu karttuma 60 vuoden iästä lähtien. Eläkettä kertyy 60 ja 65 ikävuoden välisenä aikana 2,5 %:a vuodessa normaalin 1,5 %:n sijasta. Nopeutetusta karttumasta hyötyisi yhä suurempi osa vakuutetusta väestöstä, jos työelämästä pois siirtymisen alhaista ikää kyettäisiin hallituksen tavoitteen mukaisesti nostamaan.

Vanhuuseläkkeen karttumisen 23-vuoden ikärajan madaltaminen epäilemättä parantaisi mahdollisuuksia täyden eläkkeen kartuttamiseen. Toisaalta voidaan kysyä, onko ikäraja eläkkeen karttumisen tai karttumatta jäämisen kannalta suurtakaan merkitystä, jos huomattava osa nuorista jatkaa päätoimista opiskelua yli 23 vuoden iän. Mahdollisesti lainmuutoksesta saatava

hyöty jäisi nuorten suhteellisen pienen työpanoksen ja matalan ansiotason vuoksi vähäiseksi.

Kysymys vanhuuseläkkeen karttumisen 23 vuoden ikäraja on ollut viime vuosien aikana julkisuudessa. Voimakasta kritiikkiä on esitetty siitä, että nuoret tulevat työeläkevakuutuksen ja pakollisen eläkemaksun piiriin jo 14 vuoden iästä lukien, mutta vanhuuseläkettä karttuu 23 iästä lähtien vaikka-kin työkyvyttömyys- ja perhe-eläketurva on voimassa myös tätä nuoremmilla (mm. Vakuutusväki 19.12.1994, Demari 28.10.1994, Helsingin Sanomat 28.10.1997, Demari 29.9.1998). Vakuutusmaksun ja eläkkeen karttumisen välinen ristiriita on koettu vielä pulmallisemmaksi sen jälkeen, kun nuorilla yleiset pätkätösuhteet¹ tulivat vakuutuksen piiriin vuoden 1998 alusta lukien (Ilta-Sanomat 14.9.1998, Helsingin Sanomat 25.8.1998). Ikärajakysymykseen on sittemmin kiinnitetty huomiota valtiovoimien taholta, kun alle 23-vuotiaiden työeläkekarttuma otettiin Lipposen II:n hallituksen ohjelman yhdeksi selvittämistä vaativaksi eläkekysymykseksi (Hallituksen ohjelma 15.4.1999).

Nuorten työuran alkuvaiheita ja koulutuksesta työelämään siirtymistä käsittelevä teema on osa laajempaa tutkimuskokonaisuutta, joka liittyy työelämän muutosten eläketurvavaikutuksia käsittelevään tutkimushankkeeseen (Tuominen ja Hyrkkänen 1998). Hanketta varten kerättävä tutkimusaineisto saadaan käyttöön vuoden 1999 loppuun mennessä.

Tämä selvitys on laadittu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen yhteydessä vuonna 1996 kerätyn tutkimusaineiston perusteella (Laesvuori ja Tuominen 1996). Tarkoituksena on tutkia sitä, onko vanhuuseläkkeen karttumisen ulkopuolelle jäävä työssäoloaika viime vuosikymmeninä vähentynyt koulutuksen pitenemisen ja yleistymisen vuoksi. Tätä tutkitaan vertaamalla eri ikäryhmiin kuuluvien työssäolon kestoa alle 23-vuotiaana.

1 Eläketurvakeskuksen tutkimuksen mukaan TEL:n aika- ja palkkarajojen alle jääneistä työsuhteista runsas neljännes oli alle 23-vuotiaiden työsuhteita v. 1995. Tutkimuksessa on arvioitu vuoden 1995 palkansaajaeläkejärjestelmien yhteenlasketun palkkasumman perusteella karttumisen ulkopuolelle jääneen 23 ikärajan vuoksi 3 prosenttia palkoista, mikä oli markkamääräisesti noin 6 miljardia markkaa (Laesvuori ja Tuominen 1996, 24, 46).

2 AINEISTON KUVAUS

Tutkimusaineistossa on 15–64-vuotiaita haastateltuja kaikkiaan 5 862 henkilöä. Henkilöiden työsuhde- ja työssäoloaikatiedot on poimittu eläketurvakeskuksen työsuhderekisteristä. Vaikka yksityisen ja julkisen puolen työ- ja palvelussuhteiden kaikkia mahdollisia päällekkäisyyksiä ei ole voitu tarkkaan poistaa, rekisteritiedot kertovat pääsääntöisesti sen, kuinka pitkään henkilö on ollut työssä 1.7.1962 ja 31.12.1994 välisenä aikana. Tiedoista ilmenee työssäoloajan kesto sekä ennen että jälkeen 23 vuoden iän täyttämisen.

Tutkimusaineiston hankinnasta, otannasta ja aineiston edustavuudesta on tarkemmat kuvaukset aikaisemmissa tutkimusjulkaisuissa (ks. Laesvuori ja Tuominen 1996, 11–16 ja Tuominen 1997, 7–14).

Seuraavissa tarkasteluissa on huomattava, että mukana eivät ole TEL:n aika- ja palkkarajojen alle jääneet työsuhteet (TEL 1.1 §). Karenssirajojen alle jääneet työt tulivat vakuutuksen piiriin vuoden 1998 alusta lukien. Selvityksen käytössä olleet tiedot eivät näin ollen kata kaikkein lyhytkestoisimpia ja pienipalkkaisimpia töitä. Tämän vuoksi alle 23-vuotiaiden työssäolon kestoja koskevat tulokset hiukan aliarvioivat todellista kestoja. TEL:n karenssirajojen alle jääneiden työsuhteiden puuttuminen ei kuitenkaan vaikeuta selvityksen keskeisen kysymyksen tutkimista eli sitä, onko nuorten työssäolo alle 23-vuotiaana lisääntynyt, pysynyt ennallaan vai vähentynyt.

Työvoimatutkimuksen työikäisestä väestöstä on rajattu tämän selvityksen piiriin alle 40-vuotiaat henkilöt. Ikärajausella on pyritty saamaan tutkimusaineisto mahdollisimman homogeeniseksi; vanhimmat tarkastelun piiriin kuuluvat henkilöt olivat 15-vuotiaita tai sitä vanhempia, kun 18 vuoden alaikäraja poistettiin TEL:sta ja LEL:sta sekä TEL:n piiriin tulemisen ehtona ollut 4 kuukauden yhtäjaksoinen palvelusaikavaatimus lyhennettiin yhdeksi kuukaudeksi. Ikärajaus lisää aineiston vertailtavuutta myös sen vuoksi, että julkisen puolen työsuhdetiedot ovat kattavammat nuorempien ikäryhmien kuin vanhimpien osalta.

Vanhin 5-vuotisikäryhmä, 35–39-vuotiaat olivat alle 23-vuotiaita nuoria 1970-luvun alkupuolelta 1980-luvun alkuvuosiin, kun taas nuorimmat, tutkimushetkellä alle 23-vuotiaat tulivat työelämään 1980-luvun puolivälin jälkeen, pääosin kuitenkin vasta 1990-luvun lamavuosien aikana. Aineiston avulla voidaan siten tutkia alle 23-vuotiaiden työssäolon muuttumista noin parin vuosikymmenen aikana. Kun seuraavissa tarkasteluissa verrataan eri ikäkohortteihin kuuluvien henkilöiden työssäoloa samanikäisinä - alle 23-vuotiaina - ja siten kronologisesti eri aikoina, on nuorten työhön osallistuvuuden muutoksissa

otettava huomioon koulutuksen yleistymisen lisäksi työllisyyden huomattavat vaihtelut.

Taulukossa 1 on kuvattu tähän tarkasteluun rajattu tutkimusjoukko, alle 40-vuotiaat henkilöt sukupuolen, iän ja koulutuksen mukaan.

Taulukko 1. Alle 40-vuotiaat henkilöt sukupuolen, iän ja koulutuksen mukaan 1)

	%	Lukumäärä
<u>Sukupuoli</u>		
Mies	51	1601
Nainen	49	1610
Yhteensä	100	3211
<u>Ikä vuonna 1994</u>		
Alle 23 v.	32	1066
23 – 29 v.	26	800
30 – 34 v.	21	646
35 – 39 v.	21	699
Yhteensä	100	3211
<u>Koulutustaso</u>		
Perusaste	32	1062
Alempi keskiaste	28	878
Ylempi keskiaste	27	864
Korkea-aste	13	407
Yhteensä	100	3211

1) Tutkimus perustuu työvoimatutkimuksen yhteydessä v. 1996 kerättyyn työikäistä väestöä edustavaan haastatteluaineistoon. Kaikkiaan 5 862 henkilöä käsittävästä tutkimusaineistosta on tähän rajattu alle 40-vuotiaat.

3 ANSIOTYÖ ALLE 23-VUOTIAANA

3.1 Työssäolo iän ja sukupuolen mukaan

Työssäoloaikaa ennen 23 vuoden ikää oli kertynyt ikärajan ylittäneille 23–39-vuotiaille henkilöille keskimäärin 34 kuukautta eli lähes 3 vuotta. Vanhuuseläkekertymässä se olisi 4,25 prosenttiyksikköä, mikä on täydestä 60 prosentin eläkekertymästä noin 7 prosenttia. Keskimäärin tämän suuruisen vajeen eläkekertymässä 23 vuoden ikärajan poistaminen kompensoisi.

Arvioitaessa ikärajan merkitystä eläkkeen määrän kannalta on yhtäältä otettava huomioon nuorten matala ansiotaso ja toisaalta indeksikorotukset yli 40 vuoden ajalta. Nämä tekijät huomioon ottaen alle 23-vuotiaana tehdyn ansiotyön merkitys eläkkeen määrässä ei todennäköisesti olisi keskimäärin tarkastellen suuri, vaikka yksittäisillä henkilöillä ikärajan poistamisesta koituva hyöty voisi olla huomattava. Tutkimusaineistossa ei ollut käytettävissä palkkatietoja, joiden avulla olisi voitu täsmentää arvioita.

Miehillä työssäoloaikaa alle 23-vuotiaana oli keskimäärin kolme vuotta (36 kk) ja naisilla noin kaksi ja puoli vuotta (31 kk). Sukupuolten välinen ero työssäolon kestossa käy ilmi myös taulukon 2 jakaumista. Niistä ilmenee, että miesten ja naisten väliset erot työssäolon kestossa ovat kaventuneet. Vanhimmassa ikäryhmässä miesten ja naisten välinen ero on suurempi kuin nuorimmassa ryhmässä: alle vuoden tai ei lainkaan alle 23-vuotiaana työssä olleiden osuudet ovat pienentyneet erityisesti naisilla, ja vähintään 3 vuotta työssä olleiden osuus on miehillä hiukan pienentynyt ja naisilla pysynyt lähes samana.

Alle 23-vuotiaiden miesten ja naisten työssäkäyminen on selvästi yhdenmu-kaistunut tarkastelujakson aikana. Tulos käy yksiin aikaisempien tutkimushavaintojen kanssa, joiden mukaan erot miesten ja naisten työssäolon kestossa ovat viime vuosikymmeninä kaventuneet.

Sukupuolten välisten erojen tasoittuminen selittää osaksi sitä, että työssäolon keskikesto alle 23-vuotiaana on pysynyt lähes samana. Keskimääräinen työssäoloaika alle 23-vuotiaana vaihteli eri ikäryhmissä 32 kuukaudesta 34 kuukauteen. Työssäolon keskikeston lähes samana pysymistä selittää myös se, että koulutuksen mukaiset erot työssäolon kestossa ovat merkittävästi kaventuneet. Tämä ilmenee seuraavan luvun tarkasteluista.

Taulukko 2. Työssäolon kesto alle 23-vuotiaana sukupuolen ja iän mukaan.
Ikä vuonna 1994

Ikä v. 1994	Ei Yht.	Alle vuosi	Vuosi- alle 2 v.	2 vuotta alle 3 v.	3 vuotta alle 4 v.	4 vuotta alle 5 v.	5 vuotta t. enem.	Yht.
	%	%	%	%	%	%	%	
23-29-v.								
Miehet	3	11	20	21	16	13	16	100
Naiset	3	10	24	23	16	12	11	100
30-34-v.								
Miehet	3	10	23	16	16	15	18	100
Naiset	7	20	20	17	14	10	11	100
35-39-v.								
Miehet	4	16	14	16	13	14	22	100
Naiset	8	24	17	14	9	13	16	100
Kaikki								
Miehet	3	12	19	18	15	14	18	100
Naiset	6	17	21	18	13	12	12	100

3.2 Koulutuksen vaikutus työssäoloon

Työssäoloa alle 23-vuotiaana on odotetusti sitä vähemmän mitä korkeammin koulutetuista on kyse (ks. taulukko 3). Perusasteen suorittaneilla työssäoloaika on keskimäärin yli kaksi kertaa enemmän korkeakoulutuksen suorittaneisiin verrattuna: kun perusasteen koulutuksen saaneilla 23–39-vuotiailla henkilöillä työssäoloa on ennättänyt kertyä ennen 23 vuoden ikää lähes neljä vuotta, korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla vajaat kaksi vuotta. Vastaavasti eläkekarttumassa nämä ajat merkitsisivät vajaata 6 ja 3 prosenttiyksikköä.

Koulutuksen yleistymisen ja keston pitenemisen voisi olettaa vähentävän nuorten työhön osallistuvuutta ennen 23 vuoden ikää. Taulukon 3 luvuista

kuitenkin ilmenee, että koulutettujen työssäolo on päin vastoin lisääntynyt ja suhteellisesti sitä enemmän mitä korkeammin koulutetuista on kysymys. Tämä käy ilmi, kun verrataan 23–29-vuotiaiden ja 35–39-vuotiaiden työssäolon keskikestoa koulutustason mukaan. Opiskelu rahoitetaan todennäköisesti aikaisempaa yleisemmin käymällä ansiotyössä.

Taulukko 3. Keskimääräinen työssäoloaika kuukausissa ennen 23 vuoden ikää koulutustason ja iän mukaan. Ikä vuonna 1994

Koulutustaso	23 – 29- v.	30 – 34- v.	35 – 39- v.	Kaikki 23 – 39- v.
Perusaste	40	44	50	45
Alempi keskiaste	42	39	39	40
Ylempi keskiaste	31	24	24	27
Korkea-aste	23	21	14	20
Kaikki	34	32	34	34

Erot työssäolon kestossa ovat kaventuneet vielä merkittävämmiin koulutuksen kuin sukupuolen mukaan. Samanaikaisesti kun koulutettujen työnteko alle 23-vuotiaana on lisääntynyt, pelkän perusasteen suorittaneiden on tuntuvasti vähentynyt. Tähän on vaikuttanut osaltaan peruskoulusta johtuva oppivelvollisuusajan piteneminen yhdellä vuodella. Uusi peruskoulujärjestelmä tuli voimaan 1970-luvun puolivälissä vaiheittain kattamaan koko maan. Uuden järjestelmän piirissä on ollut tässä tutkituista lähinnä vain nuorin ikäryhmä.

Toinen huomioon otettava asia on työllisyystilanteen muutos. Tarkastelujakso kattaa 1990-luvun alun lamavuodet, jolloin nuorisotyöttömyys nousi jyrkästi. 23–29-vuotiaiden ikäryhmästä kaikkein nuorimmat olivat alle 23-vuotiaita lamavuosien aikana. Erityisen huonossa asemassa olivat tällöin koulutusta vailla olevat nuoret, sillä työttömyys koetteli pahiten kouluttamatonta työvoimaa kaikissa ikäryhmissä.

Pelkän perusasteen suorittaneiden työssäolon alenevaan trendiin ovat todennäköisesti vaikuttaneet myös muut tekijät kuin koulutusjärjestelmän uudistus ja 1990-luvun lamavuodet, sillä merkittävä ero on jo vanhimman ja keskimmäisen ikäryhmän välillä (ks. taulukko 3). Työllisyyden vaihtelut lienevät tässä taustalla. Tutkimuksen 30–34-vuotiaat olivat 15–16-vuotiaita oppivelvollis-

suutensa juuri suorittaneita niin sanotun öljykriisin jälkeen 1970-luvun loppupuolella. Nuorisotyöttömyys kohosi normaalitasoa selvästi korkeammaksi vuosikymmenen viimeisinä vuosina.

Tutkimuksessa ei ollut käytettävissä tietoja työttömyysajoista, jotta työttömyyden merkitystä ansiotyön vähenemisessä voitaisiin arvioida. Tiedossa oli ainoastaan työeläkelisään oikeuttava ansiosidonnainen päiväraha-aika, joka kartuttaa eläketurvaa 23 iästä lähtien.

3.3 Yksityisen ja julkisen sektorin työ

Työssäoloaika alle 23-vuotiaana kuului valtaosaltaan yksityisen sektorin työeläkelakien piiriin (ks. taulukko 4). Työssäoloaikaa jää vanhuuseläkkeen karttumisen ulkopuolelle keskimäärin lähes kaksi ja puoli vuotta yksityisellä sektorilla ja ainoastaan vajaa puoli vuotta julkisella sektorilla.

Ikäryhmittäinen tarkastelu osoittaa, että vaikka keskimääräinen työssäoloaika alle 23-vuotiaana ei ole juurikaan muuttunut, muutosta on havaittavissa eri eläkelakien piirissä tehdyssä työssä: yksityisellä sektorilla tehty työ näyttää hiukan vähentyneen ja erityisesti kuntien palveluksessa tehty työ taas lisääntyneen. Kunnat ovat työllistäneet alle 23-vuotiaita nuoria aikaisempaa enemmän 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun aikana.

Taulukko 4. Keskimääräinen työssäoloaika kuukausissa ennen 23 vuoden ikää eläkelain ja iän mukaan. Ikä v. 1994

Eläkelaki, jonka piiriin alle 23-vuotiaana tehty työ kuuluu	23 – 29- v.	30 – 34- v.	35 – 39- v.	Kaikki 23–39-v.
Yksityisen sektorin eläkelait	28.2	27.8	31.0	29.0
VEL	0.9	1.8	1.6	1.4
KVTEL	4.9	2.8	1.6	3.2
Muu julk. sektorin laki	0.2	0.0	0.0	0.1
Yhteensä	34.2	32.4	34.1	33.6

Taulukon 5 jakaumista nähdään vielä selvemmin alle 23-vuotiaiden nuorten työssäolon lisääntyminen kuntasektorilla: kun 35–39-vuotiaista henkilöistä vain noin joka kymmenennellä oli kuntien palveluksessa tehtyä työtä, 30–34-vuotiaista joka viidennellä ja 23–29-vuotiaista jo lähes kahdella viidestä oli palvelusaikaa kuntasektorilla.

Taulukko 5. Työssäolon kesto alle 23-vuotiaana eläkelain ja iän mukaan. Ikä v. 1994

Ikä v. 1994	Ei yht.	Alle vuosi	Vuosi- alle 2 vuotta	2 vuotta alle 3 vuotta	3 vuotta alle 4 vuotta	4 vuotta alle 5 vuotta	5 vuotta tai yli	Yht.
	%	%	%	%	%	%	%	%
23–29-v.								
Yksit. sek.								
eläkelait	7	21	20	19	13	11	10	100
VEL	93	4	2	1	0	0	0	100
KVTEL	62	25	7	3	2	1	1	100
Muu julk.	98	2	0	0	0	0	0	100
30–34-v.								
Yksit. sek.								
eläkelait	10	21	21	14	12	10	12	100
VEL	93	2	1	1	1	1	1	100
KVTEL	80	12	4	2	1	1	0	100
Muu julk.	100	0	0	0	0	0	0	100
35–39-v.								
Yksit. sek.								
eläkelait	8	24	16	14	10	12	17	100
VEL	95	1	1	1	1	0	1	100
KVTEL	91	4	2	1	0	1	0	100
Muu julk.	99	1	0	0	0	0	0	100

Valtion palveluksessa alle 23-vuotiaana tehtyä työtä on ylipäänsä vähän ja toisin kuin kuntapuolella luvut osoittavat pikemminkin alenevaa suuntaa (vrt. taulukko 4).

Merkillepantavaa vähenemistä on sen sijaan yksityisen sektorin työssäoloajoissa. Taulukon 5 jakaumista havaitaan vähintään 5 vuotta kestäneen työssäolon selvästi harvinaistuneen. Tähän voi olla syynä koulutustason kohoaminen, sillä pisimpiä työssäoloaikoja on ollut alimmalla koulutustasolla. Edellä jo todettiin pelkän peruskoulutuksen saaneiden työssäolon keskikeston lyhentyneen merkittävästi.

3.4 Tutkimushetkellä alle 24-vuotiaat

Edellä tarkasteltiin nuorten työnteon muuttumista vertaamalla ikäryhmittäin 23 vuotta täyttäneiden työssäolon kestoja alle 23-vuotiaana. Kun tarkastellaan sitä, kuinka paljon tutkimushetkellä alle 24-vuotiaille nuorille on karttunut työssäoloa vuoden 1994 loppuun mennessä, saadaan käsitys työkokemuksen ja työssäoloajan iän mukaisesta karttumisesta 23 vuoden ikään mennessä. Ikävuosiluokittaisia tuloksia on tässä pidettävä vain suuntaa-antavina. Tuloksia tarkasteltaessa on myös huomattava, että 1990-luvun alun heikko työllisyystilanne näkyy erityisesti näiden nuorten työssäolossa.

Alle 23-vuotiaiden työssäolo yleistyy ja kesto kasvaa tasaisesti iän mukana (ks. taulukko 6). Eläketurvan karttumisen ulkopuolelle jäävää työtä on mainittavammin vasta 19-ikävuodesta lähtien. Työssäoloaika on tämänikäisillä keskimäärin puoli vuotta, kun 18-vuotiaiden työssäoloaika jää kahteen - kolmeen kuukauteen.

Kun vanhuuseläke alkaa karttua 23-vuoden iästä, on työssäoloaika ennättänyt kertyä keskimäärin noin kaksi ja puoli vuotta, eli hiukan vähemmän kuin edellä todettiin kertyneen 23 vuotta täyttäneille henkilöille. Ero selittyy työllisyyden vaihteluilla. Tässä tarkasteltavat nuoret ovat olleet työmarkkinoilla alle 23-vuotiaina 1990-luvun alun lamavuosina.

Poikkeuksellisen huono työllisyys vuosikymmenen alussa näkyy taulukon 6 luvuissa myös siinä, että pelkän perusasteen suorittaneille alle 20-vuotiaille nuorille on kertynyt työssäoloa huomattavan vähän. Tämänikäiset peruskoulunsa noin 15–16-vuotiaina päättäneet nuoret tulivat työmarkkinoille lama-vuosien aikana. Kouluttamattomina heidän työllistymismahdollisuutensa olivat erityisen heikot.

Pelkän peruskoulutuksen suorittaneiden joukossa on myös niitä, joiden jatkokoulutus oli kesken tutkimusajankohtana. Varmojen päätelmien tekeminen työssäolon määrään vaikuttaneista syistä on tästä syystä vaikeaa. Todennäköisesti osalla nuorista aikaa on kulunut opiskelun parissa, sillä nuorten kiinnostuksen opiskeluun on todettu selvästi kasvaneen suurtyöttömyyden aikana. Tätä osoittaa se, että nuorten työvoimaosuudet pienenevät merkittävästi 1990-luvun alkuvuosina ja erityisesti 15–19-vuotiailla nuorilla (Työpoliittinen aikakauskirja 3/1997, kuviot ja taulukot, 24). Työvoiman ulkopuolelle siirtyneet nuoret hakeutuivat yleensä koulutukseen.

Koulutusta vailla olevien nuorten työllistymisongelmista huolimatta pitää edelleen paikkansa se, että mitä matalampi koulutustaso nuorilla on, sitä enemmän heille on ennättänyt kertyä työkuukausia. Vertailussa eivät ole

mukana alle 23-vuotiaat korkea-asteen suorittaneet nuoret, joita tutkimusjoukossa oli muutama.

Taulukko 6. Keskimääräinen työssäoloaika kuukausissa ennen 23 vuoden ikää koulutustason mukaan alle 24-vuotiailla nuorilla

Ikä vuonna 1994	31.12.1994 mennessä kertynyt keskimääräinen työssäoloaika kuukausissa			
	Kaikki	Perusaste	Alempi keskiaste	Ylempi keskiaste
14 (101)	0.0	..		
15 (124)	0.2	0.2
16 (116)	0.6	0.6
17 (140)	1.3	1.1
18 (121)	2.6	2.6
19 (118)	6.4	7.7	5.8	6.1
20 (126)	11.3	19.5	12.9	8.6
21 (107)	17.1	(17.8)	21.9	14.7
22 (107)	26.3	37.9	(27.6)	21.6
23 (89)	31.1	(39.1)	36.3	26.9

Nuorten työkokemusten iän mukainen lisääntyminen käy ilmi taulukon 7 jakaumista. Niistä ilmenee muun muassa, että vasta 19 vuoden iässä yli puolet nuorista on ylipäänsä ollut eläketurvan piiriin kuuluvassa ansiotyössä. Seuraavasta ikäluokasta eli 20-vuotiaista suurin osa oli ollut työssä vähemmän kuin vuoden verran.

Vähintään vuosi työssäoloaikaa oli kertynyt yli puolelle 21-vuotiaista nuorista ja vähintään kaksi vuotta yli puolelle nuorista vasta 23 vuoden iässä.

Työssäoloajan iän mukaista kertymistä arvioitaessa on otettava huomioon heikko työllisyystilanne tutkimusajankohtaa edeltäneinä vuosina, joka on vaikeuttanut nuorten työhön pääsemistä ja työkokemusten kartuttamista.

Taulukko 7. Alle 24-vuotiaille nuorille kertynyt työssäoloaika 31.12.1994 mennessä

Ikä v. 1994	Ei yht.	Alle puoli vuotta	Puoli v. - alle vuosi	Vuosi - alle 2 vuotta	2 vuotta - alle 3 vuotta	3 vuotta - alle 4 vuotta	4 vuotta tai yli	Yht.
	%	%	%	%	%	%	%	%
14 (101)	100	0	0	0	0	0	0	100
15 (124)	94	6	1	0	0	0	0	100
16 (116)	85	10	5	0	0	0	0	100
17 (140)	69	25	4	2	0	0	0	100
18 (121)	57	29	5	8	1	0	0	100
19 (118)	27	36	21	10	4	1	2	100
20 (126)	20	21	26	17	9	5	3	100
21 (107)	7	12	23	33	13	8	4	100
22 (107)	2	4	17	37	18	8	14	100
23 (89)	2	5	6	30	17	14	25	100

4 TIIVISTELMÄ

Vanhuuseläkettä alkaa karttua työeläkejärjestelmässä 23-vuoden iästä lähtien, joskin työssäolo jo ennen 23 vuoden ikää oikeuttaa työkyvyttömyyseläkkeeseen henkilön tullessa työkyvyttömäksi. Tarkoituksena on ollut selvittää, onko vanhuuseläkkeen karttumisen ulkopuolelle jäävä työssäoloaika pysynyt viime vuosikymmeninä ennallaan vai koulutusajan pitenemisen vuoksi vähentynyt.

Nuorten työhön osallistuvuuden muuttumista on tutkittu vertaamalla eri ikäisten henkilöiden työssäolon kestoja alle 23-vuotiaana. Selvitys perustuu työvoimatutkimuksen yhteydessä vuonna 1996 kerättyyn työikäistä väestöä edustavaan haastatteluaineistoon. Eläketurvakeskuksen työsuhderekisteristä on haastatteluaineistoon liitetty henkilöiden tiedot työeläkevakuutuksen piiriin kuuluvista ajoista

Työssäoloa alle 23-vuotiaana koskeva tarkastelu on rajattu alle 40-vuotiaisiin henkilöihin. Tutkimusaineistossa heitä on kaikkiaan 3211. Ikärajaus on tehty aineiston vertailtavuuden parantamiseksi, jossa on otettu huomioon sekä lainsäädännön muutokset että työsuhderekisterin tietosisällön täydentyminen (ks. luku 2). Ikärajaus huomioon ottaen käytössä olleiden tietojen avulla voitiin kuvailla nuorten työssäoloajan muutoksia lähes parin vuosikymmenen aikana. Selvityksen tulokset voidaan tiivistää seuraaviin kohtiin:

- Vanhuuseläketurvan karttumisen ulkopuolelle on 23 vuoden ikärajan vuoksi jäänyt keskimäärin 34 kuukautta eli hiukan vajaat kolme vuotta ko. ikärajan ylittäneillä, 23–39-vuotiailla henkilöillä. Vanhuuseläkekertymässä se olisi 1,5 %:n vuosittaisella karttumalla 4,25 prosenttiyksikköä.
- Työssäolon keskimääräinen kesto alle 23-vuotiaana on pysynyt jokseenkin samana noin parin vuosikymmenen aikana. Tätä osoittaa se, ettei työssäolon keskikestossa ollut ikäryhmien välillä suuria eroja.
- Kun eri ikäisiä verrattiin sukupuolen, koulutuksen ja työnantajasektorin mukaan, ikäryhmien välillä havaittiin työssäoloajassa selviä eroja. Työssäoloajan keskikeston pysyminen lähes samana selittyy sillä, että eri ryhmien väliset erot alle 23-vuotiaana tehdyn työn määrässä ovat merkittävästi kaventuneet.

- Erot ovat kaventuneet erityisen selvästi koulutuksen mukaan. Koulutuksen lisääntyminen ja koulutusajan piteneminen ei näytä vähentäneen nuorten työhön osallistuvuutta alle 23-vuotiaana. Koulutettujen työssäolo alle 23-vuotiaana on päinvastoin lisääntynyt tarkastelujaksolla ja sitä enemmän mitä korkeammin koulutetuista on kyse. Samanaikaisesti pelkän peruskoulutuksen saaneiden työssäolo alle 23-vuotiaana on selvästi vähentynyt.

Erojen merkittävää pienenemistä kuvaa vanhimman ja nuorimman ikäryhmän välinen ero: pelkän perusasteen suorittaneet 35–39-vuotiaat henkilöt ovat olleet työssä alle 23-vuotiaana keskimäärin lähes neljä kertaa pitemmän ajan kuin samanikäiset korkea-asteen suorittaneet henkilöt, kun taas 23–29-vuotiailla alimman ja ylimmän koulutustason välinen ero työssäoloajassa alle 23-vuotiaana on enää vain noin kaksinkertainen.

- Erot miesten ja naisten työhön osallistuvuudessa ovat samoin pienentyneet, joskin vähemmän kuin koulutuksen suhteen. Naisten työssäolo alle 23-vuotiaana oli jonkin verran lisääntynyt ja miesten hiukan vähentynyt. Nuorimmassa 23–29-vuotiaiden ikäryhmässä työssäolon keskimääräisen keston ero oli enää 2 kuukautta, kun se 35–39-vuotiailla oli 6 kuukautta.
- Alle 23-vuotiaana tehtyä työtä oli yksityisellä sektorilla keskimäärin 29 kuukautta ja julkisella sektorilla hiukan vajaat 5 kuukautta. Työssäolo alle 23-vuotiaana oli yksityisellä sektorilla jonkin verran vähentynyt, mikä näkyy erityisesti pisimpien työssäoloaikojen vähenemisenä. Julkisella sektorilla palvelusaika alle 23-vuotiaana on sen sijaan selvästi lisääntynyt. Tämä koskee nimenomaan kunta-alaa.
- Ikävuosiluokittainen tarkastelu antoi viitteitä siitä, että työssäoloaika jää eläkkeen karttumisen ulkopuolelle mainittavammin vasta 18 ikävuoden jälkeen: 19-vuoden iässä työssäoloa oli kertynyt keskimäärin puoli vuotta, kun 18-vuotiailla sitä oli kaksi ja puoli kuukautta.

Vähintään vuosi työssäoloaika oli kertynyt ainoastaan kymmenesosalle 18-vuotiaista, vajalle viidesosalle 19-vuotiaista ja noin kolmasosalle 20-vuotiaista sekä runsaalle puolelle 21-vuotiaista nuorista.

Viimeksi mainitun kohdan lukuja arvioitaessa on otettava huomioon tutkimusajankohtaa edeltänyt poikkeuksellisen huono työllisyys. Tämä näkyy luonnollisesti niiden henkilöiden työssäolossa, jotka olivat alle 23-vuotiaita 1990-luvun korkean työttömyyden vuosina. Tutkimusaineistossa vuosi 1994 oli

viimeisin, jolta työsuhdetiedot olivat käytettävissä. Kyseisenä vuonna työttömyys oli korkeimmillaan, jonka jälkeen työllisyys alkoi hitaasti kohentua.

Tuloksia arvioitaessa on myös huomattava, että työssäolon todellinen kesto alle 23-vuotiaana on tässä todettua keskimääräistä 34 kuukauden aikaa jonkin verran pitempi. Tämä johtuu siitä, että käytössä olleisiin työsuhderekisterin tietoihin eivät sisälly TEL:n aika- ja palkkarajojen alle jääneet kaikkein lyhytkestoisimmat ja pienipalkkaisimmat työsuhteet. Nämä tulivat työeläkevaikutuksen piiriin vuoden 1998 alusta lukien.

Aika- ja palkkarajoja koskeva tutkimus vuodelta 1995 osoitti, että alle 23-vuotiaista palkansaajaväestöön kuuluneista nuorista joka kolmas oli ollut tutkimusvuoden aikana alle karenssirajojen jääneissä työsuhteissa (Laesvuori ja Tuominen 1996, 20–22). Näissä työsuhteissa vuonna 1995 olleilla henkilöillä keskimääräinen kokonaisaika kyseisissä työsuhteissa jäi arviolta muutamista viikoista pariin kuukauteen. Poikkileikkaustutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida arvioida sitä, kuinka paljon karenssirajojen alle jäävää työsuhdeaikaa on ollut nuorilla tutkimusta edeltäneinä vuosina tai sitä pitemmällä ajanjaksolla.

Kun arvioidaan 23 vuoden ikärajan merkitystä eläkkeen ansainnan kannalta, on eläkkeen määrään vaikuttavana tekijänä otettava huomioon työsuhdeajan lisäksi palkka. Tutkimuksessa ei ollut käytettävissä palkkatietoja, sillä ne eivät sisälly Eläketurvakeskuksen työsuhderekisterin tietoihin. Kun nuorten ansiotaso on yleensä matala, keskimäärin 34 kuukaudelta karttumatta jäävän eläkkeen määrä on todennäköisesti pienempi kuin mitä henkilölle karttuu saman pituiselta työsuhdeajalta 23 ikävuoden jälkeen. Ikärajalla ei näin ollen ole merkitystä silloin, kun täysi 60 prosentin eläke ennättää kertyä eläkeikään mennessä. Tilanne on toinen, jos 60 prosentin taso jää syystä tai toisesta vajaaksi. Todennäköisesti yhä useamman vanhuuseläkkeelle siirtyvän eläkekarttuma on jäämässä alle 60 %:n tason eri syistä yleistyvän työuran katkonaisuuden vuoksi.

Viittaukset:

Laesvuori A. ja Tuominen E. (1996) Työeläkevakuutuksen ulkopuolelle jäävä palkkatyö. Tutkimus TEL:n ja julkisen sektorin eläkelakien ulkopuolelle jäävien työsuhteiden yleisyydestä ja palkkojen määrästä. Eläketurvakeskuksen raportteja N:o 4. Helsinki.

Linnakangas R. (toim.).(1999) Koulutus ja elämäntilanne. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita 28. Rovaniemi.

Tuominen E. (1997) Ikääntyvät työttömät ja eläketurva. Vertaileva selvitys palkansaajaväestöön kuuluvien 45–59-vuotiaiden työttömien ja työllisten työurista ja eläketurvan karttumisesta. Eläketurvakeskuksen raportteja N:o 5. Helsinki.

Tuominen E. ja Hyrkkänen R. (1998) Työurat ja eläketurva työyhteiskunnan murroksessa. Eläketurvakeskuksen raportteja N:o 12. Helsinki.

Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1997, Osa II. Helsinki 1999.

Työpoliittinen aikakauskirja 3/1997. 40. VSK – VOL. Työministeriö. Helsinki 1997.

Eläketurvakeskus on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

Pensionsskyddscentralen är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionssystemen. Målet för forskningsprojekten är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

The Central Pension Security Institute is the statutory central body of the Finnish employment pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.

ISSN 1238-4984

 ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puh. (09) 1511, Faksi (09) 148 1172

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn (09) 1511, Fax (09) 148 1172
FIN-00065 Eläketurvakeskus Finland
Tel. +358 9 1511, Fax +358 9 148 1172